

Генералмајор ПЕТАР КЛЕУТ

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ РАТНИХ ЗАРОБЉЕНИКА

Судбина побеђеног никад није била завидна, али кроз историју она није увек била ни подједнако тешка. У најстарије доба које познаје историја, у доба варварства, чланове побеђеног племена чекала је неумољива смрт. Имовина племена прелазила је у руке победиоца, а сами људи нису још били ником потребни, јер се у првобитној заједници још нису могли корисно употребити. С преласком на робовласнички друштвени систем судбина заробљеника, бар оних снажнијих и млађих, поправља се, јер они постају робови са изгледом да могу остати живи. У овој епохи и сам се рат често води са циљем да се дође до робова, који као радна снага постају предмет трговине. Но, и поред тога, живот побеђеног непријатеља и даље остаје у пуној неизвесности, јер сваког часа може бити убијен. Отуда и потиче она латинска узречица: „*Vae victis!*“ (Тешко побеђенима).

У доба феудализма судбина заробљеника и даље се поправља, у складу са економским развојем друштва, а нешто и под утицајем хришћанског хуманизма. Са Латеранског црквеног већа упућена је 1179 године препорука свим хришћанским владарима да заробљене хришћане не претварају у робове и не продају. Све се више практикује откуп заробљеника, што за многе ратнике феудалце постаје уносан извор прихода. Али и у то доба имамо још доста примера свирепог поступања са заробљеницима, као што су убијања ради освете и разна сакаћења. Византиски цар Василије II, после битке на Беласици 1014 године, наредио је да се свима заробљеним македонским војницима (а њих је било око 15.000) ископају очи, остављајући само сваком стотом по једно око да би могао слепе другове одвести назад њиховом цару Самуилу. Сличним примерима сакаћења обилује и почетак новог века, нарочито у доба гушења сељачких устанака. Кад је била савладана сељачка буна у Хрватској, 1573 године, заробљеним сељацима били су отсечени носеви или уши.

Већ у средњем веку било је доста случајева појединачне размене ратних заробљеника, обично важнијих личности. Али тек у 17 веку наилазимо на појаве размене већег броја обичних ратних заробљеника. Заробљеник постепено престаје да буде власништво појединца или јединице у чије је руке пао приликом заробљавања, већ спада под власт противничке државе. Како су током новог века војске постајале све масовније, а у вези с тим и број заробљеника у ратовима постајао све већи, то се све више

развијало и схватање да разоружани противник није више опасан непријатељ и да у сваком случају мора бити поштеђен. Све више сазрева мисао да убити разоружаног противника, који нема могућности да се брани, значи учинити обичан злочин, а злостављати заробљенике значи само испољавати кукавичлук и дивљаштво.

У 18 и 19 веку било је већ двостраних уговора између појединих држава о узајамном поступању са ратним заробљеницима, али све до пред крај 19 века немамо по том питању ширих међународних споразума. Савремена хуманистичка схватања о положају ратних заробљеника оформила су се током 19 и 20 века, најпре као обичајно право културних држава, а затим у облику међународних писмених уговора или конвенција. Правила поступања према заробљеницима појављују се у облику писаног закона најпре у својству правила и упутстава које поједина држава издаје за своју војску. Таква упутства војсци издале су, на пример, САД 1863 године, а 1877 Русија. Србија је 1877 издала „Ратна правила по међународном праву“, која садрже напредније поставке од Хашких конвенција донетих 30 год. касније. Разуме се да су та упутства била разнолика по свом садржају, одражавајући степен духовне културе и менталитета појединих народа. Пруска упутства од 1902 године садржавала су, на пример, чак и једну нечовечну одредбу, на име да ратне заробљенике треба побити у случају кад њихово присуство претставља опасност по властите трупе.

Упоредо са настајањем националног писаног законодавства о правилима вођења рата јавља се све већа тежња да се једним међународним уговором озаконе постојећи обичаји из области ратног права. Први шири међународни уговор који се бави положајем ратних заробљеника била је Женеvsка конвенција о Црвеном крсту, донета 1864 године. Међутим, она регулише питање поступка са рањеним и болесним заробљеницима, а не и са заробљеницима уопште. Десетак година касније, на конференцији одржаној у Бриселу, створен је први општи нацрт једне декларације о законима и обичајима рата.¹⁾ У тој декларацији говори се, поред осталог, о положају ратних заробљеника. О истом питању расправљало се касније на два Хашким конференцијама (1899 и 1907 године), па је тек тада израђена потпуна конвенција о ратним заробљеницима, која је била прихваћена од већине европских држава. Првих година после Првог светског рата, ваљда због чињенице да је тада и сам рат оглашен као незаконит и противправан акт, није посвећена већа пажња међународном ратном праву уопште, па према томе ни питању положаја ратних заробљеника. Тек 1929 године на конференцији у Женеви донесена је нова конвенција о поступању са ратним заробљеницима. Најважније поставке ове конвенције прихваћене су поново од стране конференције одржане 1949 године у Женеви.

*

У Хашкој конвенцији од 1907 године тачно је одређено која лица спадају под појам припадника оружаних снага и на која ће се према томе, примењивати одредбе међународног ратног права, ако буду заробљена. Да би припадници неке оружане формације били сматрани за ратне заробље-

¹⁾ Државе учеснице нису ратификовале ову декларацију.

нике, кад буду ухваћени од стране непријатеља, према чл. 1 те конвенције, они треба да припадају некој јединици која на свом челу има лице одговорно за своје потчињене; да имају на себи одређен знак за разликовање, уочљив са даљине (униформа, део униформе или неки знак на капи, односно на рукаву); да отворено носе оружје и да се у свом деловању придржавају устаљених правила и обичаја вођења рата, тј. да и сами поштују одредбе међународног ратног права.

За случај да се народ, пре него што земља буде окупирана, спонтано дигне на оружје ради одбране од најезде непријатеља, довољно је да буде испуњен само трећи и четврти захтев па да се ипак на заробљене устанике примени међународно ратно право. О положају оних који борбу против непријатеља наставе и после спроведене окупације, тј. о положају партизана, била су на конференцији подељена мишљења. Милитаристичка Пруска упорно је стајала против тога да се партизанима призна право ратујуће стране, док су демократске земље, као Швајцарска и Белгија, заштеле о то право и за партизане. На крају су партизани ипак остали незаштићени овом конвенцијом.

Према Хашкој конвенцији ратним заробљеницима не сме бити ништа одузето сем оружја, коња и војних докумената који се код њих нађу. Они могу бити интернирани, али не и затворени, сем у неким оправданим случајевима. Они морају бити издржавани (стан, храна, одело) на начин на који се издржавају властите војне јединице. Могу бити употребљени за рад, но с тим да за рад добију одређену награду. За њих важе дисциплински прописи који су на снази у војсци силе која их држи.

Хашка конвенција бави се прилично опширно питањем пуштања ратних заробљеника на слободу уз дату реч да неће бежати. Реч се може примити од заробљеника, али се они не смеју принуђавати на давање речи. Ако и поред дате речи заробљеник покуша да побегне, он губи права ратног заробљеника. Конвенција дозвољава и то да се од заробљеника узме часна реч да се више неће борити против државе која га држи у заробљеништву. Ако заробљеник, који на реч буде пуштен на слободу, погази дату реч и поново буде заробљен, он може бити изведен пред суд. Међутим, у домаћим законима скоро свих држава војнику је забрањено да непријатељу даје часну реч да се против њега неће више борити.

Неборци који прате војску (разни продавци, дописници листова, итд.), ако су снабдевени прописним исправама, имају право да буду сматрани као ратни заробљеници кад падну у руке непријатељу.

Према конвенцији, свака држава у рату мора да има један централни информативни уред који води картотеку ратних заробљеника како би на захтев међународног Црвеног крста или сличне организације могао увек о сваком заробљенику да пружи потребне податке. О свим важним променама код заробљеника, као што је тешка болест, смрт, нестанак и сл., тај уред дужан је да и сам преко силе заштитнице или Црвеног крста пошаље породици дотичног заробљеника податке о тој промени. Преко истог уреда достављају се породици погинулог или умрлог његове личне ствари од вредности.

Преко разних добротворних удружења заробљеници могу примати пакете са намирницама, оделом и другим животним потребама. Заробљеници официри примају плату као и домаћи официри.

По свршетку рата, ратни заробљеници морају бити у најкраћем могућем року повраћени у домовину.

*

У Женевској конвенцији од 1929 године даље су развијене и унапређене поставке Хашке конвенције од 1907 године. Она је својим садржајем неколико пута богатија од ове последње, јер прописује много нових појединости, нарочито из подручја имовинско-правних односа, као и дисциплинске и судске одговорности ратних заробљеника. Сви ти нови прописи усмерени су углавном на то да се побољша положај ратних заробљеника.

Конвенцију од 1929 године потписало је 47 држава, али су одредбе конвенције (према њеном члану 82) биле обавезне и за оне државе које јој нису формално приступиле. Да је ова конвенција, бар у својим главним тачкама, била поштована од стране Немачке, судбина неколико милиона заробљеника у Другом светском рату била би много повољнија него што је уствари била. Немци су били нарочито вешти у томе, да и поред испуњавања неких формалних страна конвенције, изигравају њену суштину. С обзиром да ни у овој конвенцији положај партизана као ратујуће стране није био изрично утврђен, то су Немци према њима поступали с највећом бруталношћу. Већ у августу 1938 године Хитлер је потписао наредбу у којој се каже да ће бити кажњен смрћу сваки онај ко се против немачких оружаних снага прихвати партизанског начина борбе.

У појединости одредаба конвенције од 1929 године нећемо овде улазити, јер ћемо њене важније ставове наћи поново потврђене и проширене у конвенцији од 1949 године, о којој ће даље бити речи.

Утешна је чињеница да по завршетку Другог светског рата прекршитељи одредаба међународног ратног права нису остали некажњени, као што се то раније догађало. Први пут у историји они су, бар једним делом, били изведени пред суд да положе рачун о својим неделима. Одредбе међународног ратног права биле су на овај начин у великој мери усавршене, јер их је пратила организована санкција у случају њиховог непоштовања, а то је један од битних обележја сваког права. Може се рећи да су на овај начин одредбе међународног ратног права постале исто толико ефикасне као и одредбе националног јавног права, иза којих стоји држава са својим организованим санкцијама.

После горких искустава из времена Другог светског рата поново је оживело интересовање за међународно ратно право, а нарочито за положај ратних заробљеника. Претставници свих држава чланица ОУН израдили су у Женеви, 1949 године нову конвенцију о поступању са ратним заробљеницима, коју је наша Народна скупштина ратификовала у марту 1950 године и тако је учинила саставним делом нашег националног законодавства. Овде ћемо се нарочито задржати на оним одредбама овог важног међународног споразума, које, у односу на Хашку конвенцију, претстављају извесан напредак и новину.

У уводном делу конвенције утврђује се да ће њене одредбе важити у сваком оружаном сукобу између држава, па и онда кад једна страна у сукобу није признала да постоји ратно стање. Конвенција је, као и раније, обавезна и за оне државе које јој нису приступиле. Под појмом сукоба обухваћена је и таква окупација туђе територије која је извршена без војничког отпора (случај Аустрије, Чехословачке, и сл.). Што се тиче грађанског рата, стране у сукобу нису потпуно везане овом конвенцијом, али им се ипак препоручује примање услуга међународног Црвеног крста и човечно поступање са разоружаним непријатељем, док се, с друге стране, изрично забрањује убијање, сакаћење, мучење, тешко вређање и свако кажњавање ратних заробљеника без прописног суђења.

Круг лица која се имају третирати као ратни заробљеници кад падну под власт непријатеља сада је проширен утолико што је коначно и припадницима покрета отпора на окупираној територији (партизанима) признат потпуно једнак положај као и припадницима регуларних трупа. За њихов положај није више од правне важности то да ли их непријатељ признаје за ратујућу страну или не. Довољно је да они испуњавају споменута четири услова која су прецизирана у Хашкој конвенцији па да стекну сва права ратујуће стране.¹⁾

Поступак према заробљеницима у смислу конвенције, није обавезан само за ратујуће стране, већ и за сваку неутралну силу која на своју територију прими ратне заробљенике и интернира их. Поједине државе могу се посебним уговорима обавезати на још повољније међусобно поступање са заробљеницима, али никаквим споразумом не могу тај положај погоршавати. Чак ни сами ратни заробљеници немају право да се одрекну права која им као таквим припадају.

Према свима ратним заробљеницима мора бити примењен исти режим, без икакве дискриминације засноване на раси, народности, вери, политичком ставу и другим сличним мерилима. У новим народним армијама, а нарочито у покретима отпора, поред мушкараца појављују се и жене у све већем броју. Према њима се мора поступати са свима обзирима који се дугују њиховом полу и оне имају сва права која и мушкарци у заробљеништву.

Сада ћемо размотрити положај ратног заробљеника кроз неке важније фазе његовог живота од часа пада у ропство па до добијања слободе и повратка из ропства у своју домовину.

Чим се нађе у рукама непријатеља, заробљеник ће бити обасут низом питања. Противник би од њега хтео што више да сазна. Он има право да заробљеника пита штогод хоће. Заробљеник је, међутим, обавезан једино да каже своје име, чин, датум рођења и број своје матрикуле, односно ознаку исте природе. Уосталом, сви ови подаци, треба да се налазе у његовој личној карти, коју сваки војник мора да има. Он може, уместо било каквог одговарања, једноставно да покаже своју личну карту, која му не може бити одузета. Ако заробљеник нема код себе личну карту, а неће ни усмено да даде наведене податке, он се ни зато не може узети на одговорност, нити се према

¹⁾ У литератури се јављају мишљења да ни четири поменута услова нису подједнако битна. Совјетски писац Трајнин је мишљења да је довољно испунити први и четврти услов, па да партизанима буде признат статус ратујуће стране.

њему сме применити ма каква телесна или морална принуда, али се тиме једино излаже ризику да му се ограничи уживање права која одговарају његовом чину и користи коју има од постојања Уреда за информације. Заробљенику се због тога не сме претити ниги се сме вређати или излагати каквим непријатностима. Исто тако, заробљеник не може бити кажњен за давање лажних података о својој армији.²⁾ Пошто се заробљеници вештим начином разговора, тј. и без принуде, често могу навести да открију неке податке, већина држава издаје посебна упутства о томе како се треба држати у случају пада у ропство.

Док је по Хашкој конвенцији било дозвољено да се заробљенику може одузети само оружје, коњ и војна документа, дотле му се по овој конвенцији могу одузети и делови службене војне опреме, изузимајући шлем, гасмаску и предмете који служе за одевање и исхрану (на пример, може се одузети доглед, бусола и сл.). Исто тако могу му се одузети новац и предмети од вредности, ако то траже разлози безбедности (на пример фото-апарати), али уз издавање прописне признанице, с тим да му се све одузете ствари морају вратити приликом његовог пуштања из заробљеништва.

Заробљеници се без потребе не смеју задржавати у борбеној зони да се не би бескорисно излагали опасности, а саму евакуацију треба вршити на човечан начин, са што мањим задржавањем у пролазним логорима.

Заробљеници се смештају у логоре, где живе као интернирци, а не као затвореници и то у просторијама које одговарају основним хигијенским условима. При груписању заробљеника по логорима треба водити рачуна о њиховој народности, језику и обичајима, узимајући у обзир и њихове захтеве у том погледу. Логор ни у ком случају не сме бити изложен дејству ватре из борбене зоне нити се сме налазити у близини објеката који могу бити бомбардовани из ваздуха. У логору се морају израдити заклони од напада из ваздуха, а да би се избегло бомбардовање логора ратних заробљеника, сила која врши бомбардовање може да тражи преко неутралног посредника обавештења о распореду логора. Поред тога, логори се означавају великим PG или PW, који се лако могу уочити са висине.

Услови становања у логору (постељина, кубатура ваздуха, итд.) морају бити приближни условима под којима станују домаће војне јединице у томе крају. Просторије не смеју бити влажне, хладне и мрачне. Жене ратни заробљеници морају имати одвојене просторије за спавање.

У погледу исхране напуштено је раније начело да дневни оброк заробљеника треба да буде раван ономе који је прописан за домаће трупе у истом месту, па је прихваћено једно стабилније мерило. Одређено је да свакодневни оброк мора бити по каквоћи, количини и разноврсности довољан да се заробљеник одржи у добром здрављу и да се спречи губљење у тежини тела, водећи рачуна и о томе на какву су храну заробљеници навикли.³⁾

²⁾ У циљу што веће опрезности британско Министарство рата издало је 1943 године упутство у коме препоручује својим припадницима да у случају пада у ропство не дају ни лажне податке, већ једноставно да ћуте, јер се иначе лако могу упетљати и довести себе у незгодан положај.

³⁾ У једном логору у Немачкој нашим заробљеницима давали су да једу месо од питомих лисица. То је за Немце могло бити и добро, али су наши људи то одлучно одбијали.

Они заробљеници који се употребе за радове треба да добијају појачану храну. Спремање хране треба да буде препуштено самим заробљеницима, а треба им омогућити и то да сами справљају додатке у исхрани од артикала са којима буду располагали. Нису дозвољене никакве колективне дисциплинске мере које би се односиле на исхрану заробљеника.

У погледу одеће прихваћено је правило да заробљеници носе униформу у којој су заробљени, с тим да се преко радионица у логору одржава у добром стању и замењује кад дотраје. Сила која држи заробљенике дужна је да их снабдева рубљем, а ако се налазе у хладним пределима да им издаје и делове горње топле одеће.

Сваки логор треба да има кантину са свакидашњим потребама и хигијенске уређаје, као што су: купатило, умиваоници, перионица и остало. Пожељно је да у логорској болници раде лекари и особље исте народности које су и заробљеници. Лекарска инспекција врши се сваког месеца с циљем да се провери опште здравствено стање, исхрана, чистоћа и евентуално постојање заразних болести. Заробљено санитетско и верско особље формално се и не сматрају као ратни заробљеници, већ као „задржано особље“. То особље ужива специјалне повластице, нарочито у погледу слободе кретања и радних обавеза.

У погледу човечног односа према ратним заробљеницима учињен је веома важан корак напред установљавањем права заробљеника на интелектуалну, васпитну, забавну и спортску делатност. Власти су дужне да им у том смислу обезбеде просторије и опрему и да саме дају потстицаја за такву делатност. Они заробљеници који су бар у извесном степену могли да се користе овим правом у заробљеничким логорима, добро знају како организовани културни и спортски живот у логору има огроман значај за одржавање морала људи.

Командант заробљеничког логора поред своје владе, одговара за примену конвенције. Он је дужан да упозна своје органе са садржајем Женевске конвенције и да њен текст, исписан на језику којим говоре заробљеници, држи истакнут на подесном месту у логору како би са њим сви могли бити упознати.

При одређивању услова под којима треба да буде извршено евентуално премештање логора, нарочито је истакнуто да се има водити рачуна о томе! да то премештање не повећа тешкоће каснијег повратка заробљеника у домовину и да се они не доведу под климатске услове на које нису навикли.⁴⁾ У погледу премештања логора због приближавања фронта донета је једна еластична формула која се може различито тумачити. Речено је, наиме, да се премештање може извршити само под довољно сигурним условима и ако би се ратни заробљеници, кад би остали тамо где су, изложили много већим опасностима него у случају премештања.

Конвенција допушта да се ратни заробљеници употребљавају као радници. Сви војници способни за рад морају да раде посао који им се додели, подофицири могу захтевати да буду употребљени само као надзорници, а официри раде једино ако сами на то пристану.

⁴⁾ Изгледа да се овде нарочито имао у виду Сибир.

У модерном рату, у коме се за победу тражи напоран рад целокупног становништва земље, употреба радне снаге ратних заробљеника, чији број може да буде врло велики, веома је значајна. У Немачкој је 1944 године, поред 6,400.000 увезених радника цивила, радило још и 2,200.000 заробљеника. Истина, у конвенцији су тачно набројани радови на које се заробљеници могу одређивати, с тежњом да се спречи такав рад заробљеника који би био у непосредној вези са ратним напорима. Но, и поред тога, заробљеници својим радом ослобађају домаће војне обвезнике од рада у позадини и омогућавају слање тих обвезника на фронт, без обзира на то какав рад обављају.

Услови рада треба да буду исти као и за домаће раднике. За послове који су шкољиви за здравље, који су опасни (на пример чишћење мина) или се сматрају понижавајућим, ратни заробљеник може бити употребљен само ако на то добровољно пристане. Режим у радним јединицама које се налазе ван логора треба да буде сличан режиму у логору. Свака радна јединица везана је за неки логор и зависи од њега.

Сви заробљеници примају од државе која их држи редовну месечну плату, чија је висина по категоријама тачно предвиђена чланом 60 Конвенције и изражена у швајцарским францима. Поред тога, заробљеници могу примати извесну плату и од своје државе и добијати новчане пошљке од неке добротворне организације, али то нема утицаја на обавезе државе која их држи. Они заробљеници који раде примају накнаду за свој рад у износу најмање по 0,25 швајцарских франака на час. Заробљеници такође имају право да свој новац шаљу куд желе, а нарочито својим породицама у домовини. Код себе могу држати обично само мању суму, а остатак им се води на њиховом рачуну у банци. По престанку заробљеништва, пре повратка у домовину, добијају потврду о евентуалној активи свог рачуна како би преко своје државе касније могли да остваре своја потраживања.

Заробљеник има право да се дописује. Његова преписка може се ограничити у извесној мери, али се без нарочите потребе не може ограничити испод два писма и 4 дописнице месечно. Он треба да се дописује на свом матерњем језику, а може му се допустити да пише и на ком другом језику. Исто тако, може примати не само писма, већ и пакете са намирницама, књигама, па чак и са спортским реквизитама и музичким инструментима. Сва преписка и пакети заробљеника ослобођени су од поштарине, таксе, царине, итд.

*

За везу ратних заробљеника са властима служи њихов повереник. У војничким логорима повереника бирају заробљеници слободним тајним гласањем сваких 6 месеци. Са избором треба да се сложи командант логора, а своје евентуално неслагање дужан је да образложи сили заштитници. У официрским и мешовитим логорима улогу повереника има официр који је најстарији по чину, с тим што му у чисто официрским логорима официри бирају саветника, а у мешовитим логорима војници му такође бирају једног помоћника из својих редова. Повереник мора бити исте народности које и заробљеници те ће, према томе, у логорима где постоји више народности свака од њих имати свога повереника.

Војни прописи непријатељске земље важе за ратне заробљенике од момента њиховог заробљавања. За кршење тих прописа заробљеницима се могу изрицати само оне казне које су за та иста дела предвиђена и за припадника оружаних снага те непријатељске силе. Они могу бити суђени и за дела која су починили пре но што су пали у ропство, ако се та дела односе на кршење прописа међународног ратног права. Ово је врло важно зато што омогућава узимање на одговорност ратних злочинаца не чекајући на то да буду формално предати под јурисдикцију домаћег права.

Затвор од 30 дана је најтежа дисциплинска казна која је дозвољена по конвенцији. У дисциплинске преступе спада и покушај бекства, без обзира на број покушаја. Исто тако, заробљеник може одговарати само дисциплински за сва дела која би учинио у вези са покушајем бекства и ради олакшања бекства, која не претстављају насиље против лица, као например, прављење лажних исправа, крађа цивилног одећа, провала и сл. Ако би при томе успео да побегне, тј. да напусти територију коју контролише непријатељ или да се придружи својим оружаним снагама, па поново буде заробљен, он не може бити узет на одговорност за раније бекство.

Ратни заробљеник може бити враћен у своју отаџбину у току или по завршетку рата. У току рата враћају се у своју или се смештају у неку неутралну земљу, по свом пристанку, сви они којима је телесно и душевно здравље у толикој мери ослабљено да више нису способни да узму учешћа у борби. Ако буду враћени у домовину, онда их њихова држава не сме поново употребити за активну војну службу. Посебним правилницима који су приложени уз конвенцију тачно је регулисано због којих ће се обојења заробљеници одмах враћати у домовину, односно у неутралну земљу, и какав ће бити састав мешовитих лекарских комисија за преглед кандидата за повратак у домовину.

По окончању активних непријатељстава ратни заробљеници се морају одмах пустити на слободу и без одлагања вратити у домовину, а могу се задржати само они који су осуђени или се против њих води кривична истрага.

*

Да би се осигурала контрола над извршавањем одредаба конвенције о ратним заробљеницима, предвиђено је да сила која држи ратне заробљенике мора да дозволи претставницима неутралне државе која се јавља као сила заштитница и претставницима Црвеног крста да у свако доба и на сваком месту могу извршити контролу поступка према ратним заробљеницима и добити пун увид о њиховом стању.

Све земље које су потписале конвенцију обавезале су се чланом 127 да ће у програме војне наставе унети проучавање Женевске конвенције како би са њеним начелима били упознати сви припадници њихових оружаних снага. А да би била обезбеђена примена конвенције, све земље потписнице, у оквиру свој националног законодавства, морају донети одговарајуће законе и правилнике и о томе обавестити остале земље преко швајцарског Федералног већа, које у својој архиви чува оригинал конвенције.

*

Наша земља уредно испуњава своје обавезе у вези са конвенцијом. Наш нови Кривични законик у свом члану 127 за тешке повреде конвенције (убиство ратног заробљеника, мучење итд.), предвиђа казну смрти или затвор од најмање 5 година. За друге, лакше прекршаје конвенције, предвиђена је (чл. 131 КЗ) казна затвора од 5 година. По овим члановима нашег Кривичног законика одговараће пред нашим судовима сваки онај који се огреши о човечно поступање према ратним заробљеницима, без обзира да ли је преступник припадник непријатељских или наших снага. Важно је напоменути и то да је према тзв. Нирнбершким принципима установљено правило да свако лично одговара за своје поступке, тако да се нико не може заклањати иза ма каквог наређења свог претпостављеног старешине.⁵⁾

Можемо бити потпуно сигурни да припадници наших оружаних снага неће долазити у ситуацију да одговарају за овакве злочине. Довољну гаранцију за то пружа нам витешка пракса наших војника и старешина у ранијим ратовима, а посебно пракса наших бораца у последњем Народноослободилачком рату. Приликом избијања нашег народног устанка 1941 године, наш међународни правни положај у односу на постојеће међународне конвенције није био нарочито повољан, јер статус партизана као ратујуће стране није био довољно утврђен. Наши противници трудили су се најпре да докажу како, тобоже, објављивање капитулације од стране тадашње југословенске владе обавезује све грађане Југославије да положи оружје и да се покоре. А кад у томе нису успели, прибегли су најбруталнијим средствима. Они су и рањене партизани који би им пали у шаке (јер се здрави нису уопште предавали) једноставно масакрирали. На такав свирепи поступак партизани нису одговарали слепом и уједначеном осветом према сваком ухваћеном противнику. Тамо где по среди није био ратни злочинац, партизани су поступали не само у сагласности са међународном конвенцијом него још и блаже. Хиљаде заробљених непријатељских војника били су, после неколико дана проведених у заробљеништву код партизана, једноставно пуштени на слободу, иако је постојала оправдана бојазан да ће већина тих војника поново бити употребљена за борбу против партизана. Од њих чак није ни тражена часна реч да се неће поново борити, јер је било јасно да њихови фашистички господари неће узимати у обзир ничију часну реч, него да ће на сваки начин настојати да их поново пошаљу у борбу.

Током прве две године устанка (1941—1943) пуштено је на слободу из партизанског заробљеништва десетак хиљада заробљених италијанских војника.⁶⁾ У Хрватској и Босни пуштене су у току рата на слободу десетине хиљада заробљених домобрана. Само Унска оперативна група пустила је на слободу 1943 године од маја до септембра 679 заробљених непријатељских војника, и то без икаквих услова.

⁵⁾ Нирнбершке принципе формулисала је комисија ОУН за међународно право на основу праксе прихваћене приликом суђења ратним злочинцима у Нирнбергу.

⁶⁾ Само у Лици за време од јануара до априла 1942 године, пуштено је на слободу без икаквих услова око 600 заробљених италијанских војника.

Црногорски партизани заробили су крајем јула 1941 године само у Беранима и Даниловграду преко 1.500 италијанских војника и официра. Сви до последњег били су после неколико дана пуштени на слободу без икакве противуслуге.

Да бисмо показали у коликој су се мери партизани придржавали међународних обичаја и прописа у току нашег рата, навешћемо још само два примера из праксе личких партизана.

После борбе на Љубову (Лика) 25 јануара 1942 године партизански болничари указали су својим скромним средствима брзу помоћ италијанским рањеницима који су остали на бојишту. Идућег дана италијански командант упутио је преко парламентарара молбу штабу 2 батаљона 1 личког одреда да допусти италијанском санитету купљење погинулих Италијана са просторије на којој се одиграла борба. Партизански штаб не само да је то одмах дозволио већ је изразио спремност да италијанском санитету преда и све рањене заробљенике. Кад је италијански лекар, преузимајући рањенике, видео како су партизани импровизираним завојима пажљиво и стручно превили њихове заробљенике, понудио је партизанском штабу 50 правих завоја и нешто другог санитетског материјала као противуслугу.

Отприлике у исто време водиле су се огорчене борбе за Кореницу. Партизани су у току борбе заузели градску болницу пуну италијанских рањеника. Не само да је италијански санитет продужио несметају да ради у болници, већ му је указана и свака могућа помоћ. У знак захвалности, италијански лекари понудили су своју помоћ нашем санитету. Пре него што је идућих дана рејон болнице поново пао у италијанске руке, у болници је указивана помоћ и партизанима, који су били теже рањени.

Сличан је поступак према рањеницима и ратним заробљеницима, који нису били ратни злочинци, примењиван у свим нашим покрајинама.

Италијански заробљеници пуштани су без икаквих противуслуга, јер се њихови команданти нису много бринули за судбину својих заробљених војника, већ за избављање заробљених официра. Зато су почетком 1942 године почели да воде преговоре о размени заробљеника, тражећи искључиво своје официре и подофицире у замену за чланове партизанских породица које су противправно као таоце били затворили. Они су овим преговорима де факто признали партизане за ратујућу страну, иако су током целог рата били далеко од тога да своје ратовање са нама прилагоде основним одредбама међународног ратног права. Немци су, према својој утврђеној пракси, са партизанима за дуго времена поступали без и једне трунке човечности. Они су тек у другој половини рата увидели да нас, хтели не хтели, морају сматрати за ратујућу страну и, да би спасли неке своје главешине, ступили с нама у преговоре о размени заробљеника.

Наша млада Армија сигурно ће остати доследна својим витешким традицијама и против непријатеља се борити само на дозвољен начин и дозвољеним средствима, тражећи то и од свога противника. Упознавање са нашим међународним обавезама, које смо примили на себе потписивањем Женевских конвенција о поступању са ратним заробљеницима, о побољшању судбине рањеника и болесника и о заштити грађанских лица за време рата, само ће јој олакшати да у сваком случају заузме правилан и достојанствен став.